

Piotr Szajner¹

Zakład Badań Rynkowych

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej

Państwowy Instytut Badawczy

Warszawa

Międzynarodowa konkurencyjność polskiego sektora mleczarskiego w kontekście wyników handlu zagranicznego

International competitiveness of Polish dairy sector in the context of foreign trade performance

Synopsis. Konkurencja i konkurencyjność to podstawowe kategorie ekonomii rynku, a w analizach handlu zagranicznego mają one aspekt międzynarodowy. Polskie mleczarstwo po integracji z UE osiągnęło bardzo korzystne wyniki w handlu zagranicznym, które sugerują dobrą pozycję konkurencyjną. Analiza statystyczna potwierdziła to, ale utrzymanie tych przewag będzie wymagało kontynuacji procesów restrukturyzacyjnych, których efektem będzie poprawa efektywności. Reforma regulacji rynku, zmierzająca do likwidacji kwot mlecznych, może przyczynić się do wzrostu przetwórstwa i poprawy wyników handlowych. W rezultacie możliwe będzie utrzymanie przewag komparatywnych.

Słowa kluczowe: konkurencyjność, przewagi komparatywne, przemysł mleczarski, handel zagraniczny, eksport, import.

Abstract. Competitiveness and competition are basic categories of the market economy. While analyzing the foreign trade they acquire an international aspect. After the Polish accession to the EU, the Polish dairy industry showed a very favourable performance as regards the foreign trade, which can confirm its competitive position. It was confirmed with a statistical analysis but in order to retain such position further restructuring processes will have to be carried out. The restructuring processes would lead to an improvement in efficiency. The reform of dairy market regime tending to an abolishment of milk quotas can lead to further improvement in foreign trade results. Therefore comparative advantages would be maintained.

Key words: competitiveness, comparative advantages, dairy industry, foreign trade, import, export.

Wstęp

Mleczarstwo jest jednym z podstawowych sektorów polskiej gospodarki żywnościowej. Mleko należy do najważniejszych produktów rolniczych, jego udział w towarowej produkcji rolnictwa wynosi około 18%. Produkcja mleka stanowi źródło dochodów i wyżywienia dla około 495 tys. gospodarstw rolnych. Przemysł mleczarski jest liczącym się działem przetwórstwa żywności, gdyż jego udział w przychodach ze sprzedaży wnosi około 18%, w zatrudnieniu 12% oraz eksporcie rolno-spożywczym 10%.

---

¹ Dr inż., e-mail: szajner@ierigz.waw.pl.

Polska jest eksporterem netto produktów mleczarskich, a wymiana handlowa z zagranicą ma duże znaczenie dla rozwoju branży.

Handel zagraniczny jest jednym z najważniejszych czynników determinujących rozwój gospodarczy państw i stosunki gospodarcze z zagranicą. Każdy kraj, niezależnie od powierzchni swojego terytorium, liczby ludności i rozwoju cywilizacyjnego musi rozwijać stosunki gospodarcze z zagranicą (można to kojarzyć ze słynnym powiedzeniem Pompejusza: *navigare necesse est, vivere non est necesse*). Integracja z UE oraz postępujące procesy globalizacji i liberalizacji handlu spowodowały zasadniczą zmianę uwarunkowań handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi. Zmiana wspomnianych uwarunkowań stanowi ogromne wyzwanie dla podmiotów sektora mleczarskiego w zakresie restrukturyzacji, której celem jest poprawa międzynarodowej konkurencyjności i wykorzystania potencjału eksportowego.

Pojęcie międzynarodowej konkurencyjności i metody jej oceny

Motywy przewodnim wprowadzenia do jednego z najpopularniejszych podręczników ekonomii jest ponowne odkrycie rynku [Samuelson i Nordhaus 2004]. W ostatniej dekadzie XX w. w większości krajów ponownie odkryto siłę rynku jako narzędzia alokacji zasobów. Dramatycznym tego potwierdzeniem był upadek gospodarki nakazowej w europejskich krajach bloku socjalistycznego. Nieliczne państwa, w których wciąż występuje nierynkowy system gospodarczy, charakteryzują się niskim tempem rozwoju gospodarczego. Znaczenie rynku odkryto na nowo także w uprzemysłowionych krajach. Przejawem tego jest ograniczenie regulacji rynkowych w niektórych sektorach (np. rolno-spożywczym), a przede wszystkim proces globalizacji. Globalizacja jest kategorią ściśle powiązaną z rynkiem, gdyż często definiowana jest jako integracja rynków lokalnych i regionalnych w jeden rynek globalny.

Rynek jest „narzędziem” alokacji rzadkich zasobów, a nauki ekonomiczne badają jak społeczeństwa używają zasobów do wytworzenia wartościowych dóbr i rozdzielenia ich między poszczególne jednostki [Samuelson i Nordhaus 2004]. Przytoczona definicja wskazuje na fundamentalną cechę życia gospodarczego, którą jest niedobór zasobów i wynikające z tego dwie podstawowe konsekwencje. Pierwszą jest silna konkurencja o wspomniane zasoby, a o zwycięzcach tej rywalizacji mówi się, że byli konkurencyjni. Drugą konsekwencją jest umiejętne gospodarowanie zasobami, aby gospodarka czy system społeczny zrobiły z nich jak największy użytek. W tym miejscu pojawia się kolejna kluczowa kategoria w ekonomii, którą jest efektywność. Między efektywnością i konkurencyjnością zachodzi zależność przyczynowo-skutkowa. Poprawa efektywności jest warunkiem koniecznym, ale niewystarczającym do uzyskiwania trwałej przewagi konkurencyjnej [Kulawik 2007].

Konkurencja (*competition*) jest podstawowym mechanizmem gospodarki rynkowej, a definiowana jest jako rywalizacja o korzyści związane ze społecznym podziałem pracy [Bossak 2000]. Uczestnikami tej rywalizacji mogą być przedsiębiorstwa, korporacje międzynarodowe lub państwa. Konkurencja jest rywalizacją o rzadkie zasoby czynników produkcji oraz rynki zbytu, w których przedsiębiorstwa (lub państwa) dążą do zwiększenia udziału przez wyeliminowanie konkurujących z nimi podmiotów. Z konkurencją wiąże się pojęcie konkurencyjności (*competitiveness*). Konkurencyjność wywodzi się od konkurencji i jest jej elementem, gdyż może być rozumiana jako zdolność do konkurowania.

Konkurencyjność jako kategoria teoretyczna jest trudna w badaniu realnie kształtujących się procesów gospodarczych. Dobrze obrazuje to koncepcja natężenia pięciu podstawowych sił konkurencyjnych (five competitive forces) [Porter 2006]. Analizę konkurencyjności utrudnia brak jednej powszechnie akceptowanej przez badaczy definicji [Skawińska 2004]. Wielu badaczy odnosi konkurencyjność do rynku międzynarodowego, gdyż w handlu zagranicznym konkurencja odgrywa zasadniczą rolę, a rynek międzynarodowy jest miejscem rywalizacji o uzyskanie jak największych zysków. W badaniach IERiGŻ-PIB konkurencyjność polskich producentów żywności jest definiowana jako zdolność lokowania się krajowych producentów na rynkach zagranicznych i zdolność rozwijania eksportu. W badaniach tych kładzie się właśnie nacisk na międzynarodowy aspekt tego pojęcia [Szczepaniak 2008].

W literaturze występuje wiele różnych metod pomiaru i oceny konkurencyjności, poczynając od prostych wskaźników, a kończąc na zaawansowanych modelach ekonometrycznych. Według koncepcji IERiGŻ-PIB międzynarodowa konkurencyjność sektora żywnościowego jest analizowana na podstawie wyników handlu zagranicznego. Prostymi wskaźnikami umożliwiającymi ocenę tego zjawiska mogą być saldo handlu zagranicznego, wskaźnik penetracji importowej oraz wskaźnik proeksportowego zorientowania produkcji. Wskaźnik penetracji importowej jest relacją importu do podaży na rynku wewnętrznym i obrazuje udział importu w zaopatrzeniu rynku. Wskaźnik eksportowej orientacji produkcji informuje, jaka jej część jest kierowana na rynki zewnętrzne i jakie jest uzależnienie sektora od popytu na rynkach zagranicznych [Szajner 2009].

Ocenę konkurencyjności umożliwia także analiza przewag komparatywnych w ujęciu Balassy, której podstawę stanowi wskaźnik ujawnionej przewagi komparatywnej eksportu RCA_i (Revealed Comparative Advantage). Przewagi komparatywne są oceniane na podstawie relatywnego udziału danej grupy towarowej „i” w eksporcie danego kraju do udziału tej samej grupy towarowej w eksporcie innych państw (wzór 1). Interpretacja indeksu jest następująca: gdy przyjmuje on wartości większe od 1 to oznacza, że kraj posiada względem rynku odniesienia (np. UE-15) przewagi komparatywne. Jeżeli wartość obliczonego indeksu jest mniejsza od 1, kraj nie posiada przewag komparatywnych [Gornowicz 2003]. Niektórzy badacze tej problematyki wskazują na wady tej metody argumentując, że wskaźnik nie mierzy konkurencyjności, lecz różnice w strukturze eksportu. Rosnące wartości RCA_i nie muszą wcale oznaczać wzrostu udziału na danym rynku. Powodem zmniejszania się tego wskaźnika może być wzrost produkcji w kraju importującym i szybciej rosnący eksport z innych państw. Wysoka przewaga konkurencyjna może wystąpić w przypadku braku opłacalności eksportu, a wyniki handlu zagranicznego są zniekształcane przez protekcjonistyczną politykę handlową krajów uprzemysłowionych [Urban 2003].

(1)

$$RCA_i = \frac{\frac{X_{ij}}{\sum_{i=1}^n X_{ij}}}{\frac{X_{iw}}{\sum_{i=1}^n X_{iw}}} = \frac{X_{ij}}{\sum_{i=1}^n X_{ij}} \cdot \frac{\sum_{i=1}^n X_{iw}}{X_{iw}}$$

gdzie:

X_{ij} – eksport i-tego produktu przez dany kraj j na rynek m,

X_{wj} – eksport i-tego produktu przez grupę krajów w na rynek m.

n – liczba rodzajów produktów.

Inną metodą wykorzystywaną w ocenie konkurencyjności jest wskaźnik Lafaya (LFI_i). Indeks ten bazuje na strumieniach eksportu i importu danego kraju, a w szczególności na charakterze salda obrotów handlowych. Dodatni bilans handlowy jest utożsamiany z posiadaniem przewag komparatywnych w eksporcie, natomiast deficyt z brakiem takich przewag. Wartości LFI_i wyższe od zera, oznaczają, że badany kraj ma względem zagranicy przewagę komparatywną w eksporcie. W przypadku wartości mniejszych ode zera kraj nie ma przewagi konkurencyjnej. W odróżnieniu od RCA_i o posiadaniu przewag komparatywnych nie decyduje to, czy udział produktu w eksporcie analizowanego kraju na określony rynek jest wyższy czy niższy od odpowiedniego udziału tego produktu w eksporcie wszystkich państw świata, ale charakter i wielkość salda obrotów handlowych [Szczepaniak 2008].

(2)

$$LFI_j^i = \left(\frac{X_j^i - M_j^i}{X_j^i + M_j^i} - \frac{\sum_{i=1}^n (X_j^i - M_j^i)}{\sum_{i=1}^n (X_j^i + M_j^i)} \right) \cdot \frac{X_j^i + M_j^i}{\sum_{i=1}^n (X_j^i + M_j^i)}$$

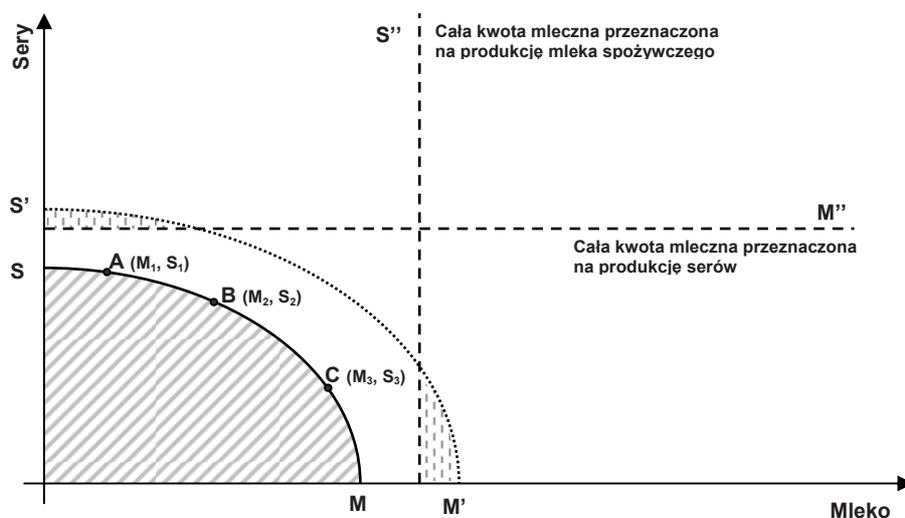
gdzie:

X_j^i – eksport i-tego produktu przez dany kraj j na rynek m,

M_j^i – import i-tego produktu przez dany kraj j z rynku m.

Rynek mleka w UE podlega restrykcyjnemu systemowi regulacji, którego podstawę stanowią „kwoty mleczne”. W kontekście prawa podaży i popytu, które jest fundamentalnym prawem ekonomii rynku, administracyjnie wyznaczony limit produkcyjny wyznacza „sztywną” krzywą podaży. Kwoty produkcyjne poza ingerencją w prawa rynkowe wpływają również na efektywność przetwórstwa w sensie mikroekonomicznym, gdyż wyznaczają „sztuczną” granicę możliwości produkcyjnych (production frontier). Efektywność produkcyjna (w rozumieniu zbliżonym do rozumienia Pareto) występuje wtedy, kiedy przedsiębiorstwa nie mogą zwiększyć produkcji jednego dobra, nie zmniejszając produkcji innego dobra. Efektywność produkcyjną obrazują punkty położone na krzywej (SM). Zwiększenie produkcji serów (S) wymaga zużycia większych zasobów (np. surowca, pracy, kapitału). W rezultacie pozostają mniejsze zasoby czynników produkcji, które można przeznaczyć na produkcję mleka spożywczego (M). Rozwój gospodarczy i przekształcenia restrukturyzacyjne umożliwiają przesunięcie granicy możliwości produkcyjnych ($M'S'$). Wówczas możliwe jest zwiększenie produkcji wszystkich wyrobów dzięki zagospodarowaniu nieefektywnie dotychczas wykorzystywanych zasobów (rys. 1). Proces ten może jednak zostać ograniczony przez administracyjnie wyznaczenie limitów podaży ($M''S''$). W tym kontekście kwota mleczna wyznaczona na poziomie niższym od granicy możliwości produkcyjnych zmniejsza efektywność przetwórstwa, która stanowi podstawę budowy trwałych przewag konkurencyjnych. System kwot produkcyjnych jest także silną ingerencją w konkurencję na rynku, gdyż wzmacnia natężenie sił konkurencji, tj. pozycji dostawców, i ogranicza wejście do sektora nowych podmiotów.

Warunki agroklimatyczne i zasoby czynników produkcji umożliwiają w Polsce większą produkcję mleka niż obecne 12 mln t. Według modelu Ohlina-Heckshera kraje powinny eksportować towary, które są wytwarzane przez czynniki produkcji posiadane w obfitości, a importować towary, których wytwarzanie wymagałoby użycia rzadkich zasobów. Wspomniana koncepcja handlu zagranicznego (teoria obfitości zasobów) ściśle nawiązuje także do problematyki orientacji eksportowej produkcji i alokacji zasobów dokonywanej w najbardziej efektywny sposób [Szajner 2009].

Rys. 1. Krzywa możliwości produkcyjnych w mleczarstwie

Fig. 1. The production possibility frontier in dairy sector

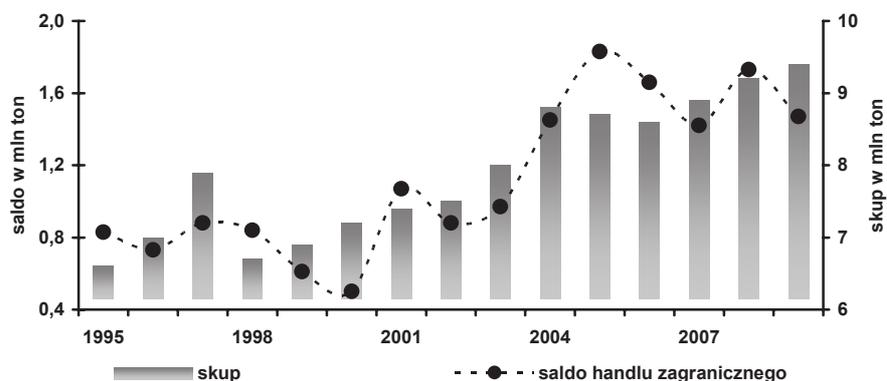
Źródło: opracowanie własne na podstawie pracy Samuelsona i Nordhousa [2004].

Polski handel zagranicznym produktami mleczarskimi

Polski rynek mleka od wielu lat charakteryzuje się nadwyżką podaży nad popytem. Produkcja utrzymuje się na stabilnym poziomie około 12 mln t, a popyt krajowy w latach 1995-2010 wynosił 10,5-11 mln t. Nadwyżkę podaży dobrze obrazowały rosnące wartości wskaźników samowystarczalności, który jest relacją produkcji do zużycia krajowego (115%). Eksport nadwyżek podaży odgrywa decydującą rolę w równoważeniu i stabilizacji rynku wewnętrznego. Wywóz produktów mleczarskich charakteryzuje się analogiczną sezonowością jak dostawy mleka do przemysłu. W okresie letnim wzrasta skup i eksport, a podmioty sektora mogą wykorzystywać przewagi konkurencyjne z tytułu niskich cen surowca [Szajner 2009].

W latach 1995-2010 eksport produktów mleczarskich wyrażony w ekwiwalencie² surowca wzrósł dwukrotnie do 2,1 mln t, a wartościowo czterokrotnie do 1,5-2 mld euro. Duże znaczenie eksportu potwierdzają rosnące wartości wskaźników orientacji eksportowej (17%). Eksport w ekwiwalencie surowca stanowi około 22% skupu mleka, a w wartościowo 20% przychodów ze sprzedaży przemysłu mleczarskiego. Porównanie kierunków zmian i dynamiki skupu oraz salda handlu zagranicznego wyraźnie wskazują na eksportowy charakter rozwoju sektora (rys. 2). Równocześnie zwiększył się także import, ale jego udział w zaopatrzeniu rynku jest znikomy. Wartości wskaźników penetracji importowej wzrosły do zaledwie 6% (tab. 1).

pozytywne zmiany nastąpiły w strukturze towarowej i geograficznej wywozu. Podmioty zwiększyły wywóz produktów o dużym udziale wartości dodanej. Sery i twarogi, masło oraz jogurty i lody generują obecnie 60% wpływów walutowych z eksportu. Główną grupą towarową w eksporcie są sery (35%). Przed integracją z UE dominujący udział w eksporcie miały półfabrykaty (np. odtłuszczone mleko w OMP). Zwiększenie eksportu produktów przetworzonych jest bardzo korzystne w kontekście wykorzystania zasobów oraz promocji branży na rynkach zewnętrznych. Głównym rynkiem zbytu są kraje UE, których udział wynosi około 80%. W układzie krajów największą rolę w eksporcie odgrywa rynek niemiecki (20-25%). Zwiększenie sprzedaży finalnych produktów konsumpcyjnych na rynek UE wskazuje, że przemysł mleczarski był dobrze przygotowany do akcesji.

Rys. 2. Skup mleka i saldo handlu zagranicznego

Fig. 2. Milk procurement and foreign trade balance

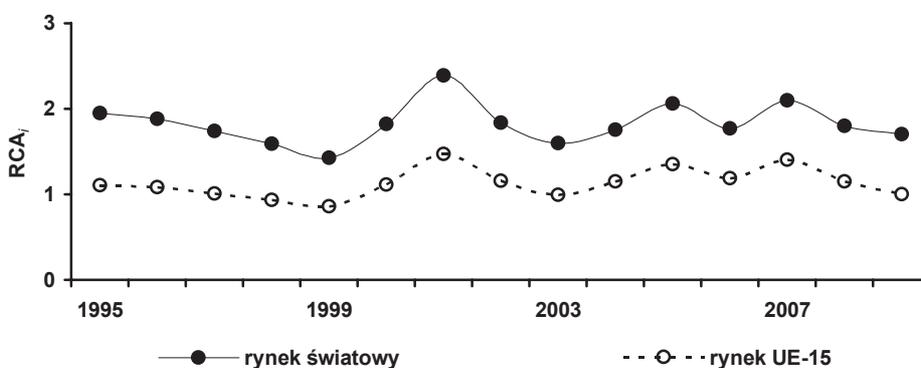
Źródło: obliczenia własne i dane GUS, Centrum Informatyki Handlu Zagranicznego, Centrum Analitycznego Administracji Celnej.

² W analizach rynkowych IERiGŻ-PIB zaproponowano metodę przeliczania produktów w obrocie handlowym na surowiec wykorzystując zawartość suchej masy w produktach. Następnie uzyskaną ilość suchej masy odniesiono do jej zawartości w mleku surowym (12%) [Szczygieł i Piekarska 1979]. Przyjęto następujące współczynniki zawartości suchej masy: mleko 3,2% tłuszczu zawartość suchej masy 0,102, mleko pełne 0,122, OMP 0,904, PMP 0,928, jogurt 0,123, sery dojrzewające i topione 0,500, sery twarogowe 0,303, śmietana 0,250, masło 0,850, kazeina 0,900.

Ocena konkurencyjności polskiego eksportu mleczarskiego

Analiza przewag komparatywnych wykazała, że w latach 1995-2009 mleczarstwo było konkurencyjne na rynku światowym. Udział produktów sektora w eksporcie rolno-spożywczym wzrastał szybciej, niż ich udział w światowym handlu zagranicznym. Wartości RCA_i obliczone w eksporcie mleczarskim wynosiły 1,4-2,4. Niższą konkurencyjnością branża charakteryzowała się niestety w porównaniu z rynkiem UE-15. Wartości wskaźników ujawnionych przewag komparatywnych tylko w niektórych latach były większe od jedności (rys. 3). Powodem niższej konkurencyjności na rynku unijnym była silna i ugruntowana pozycja unijnego mleczarstwa na rynku światowym, którą w latach 1990-2003 istotnie wzmacniał rozbudowany system wsparcia rynkowego, w tym protekcjonistyczna polityka handlowa.

Przewagi komparatywne krajowego sektora w poszczególnych latach były silnie skorelowane z uwarunkowaniami rynkowymi w eksporcie. W okresie 1998-1999 negatywny wpływ na konkurencyjność branży wywarły kryzys gospodarczy na rynkach wschodnich i embargo nałożone przez UE-15. Wartość indeksów względem rynku światowego obniżyła się do 1,4-1,6, a w odniesieniu do rynku UE-15 do 0,8-0,9. Wartości wskaźników RCA_i wzrastały, gdy poprawiała się koniunktura na rynkach zewnętrznych. W latach 2000-2002 poprawa konkurencyjności spowodowana była wysokimi cenami OMP na rynku światowym i eksportem do UE-15 w ramach umowy o liberalizacji handlu³. Po integracji z UE przedsiębiorstwa uzyskiwały swobodny dostęp do dużego rynku zbytu, a ich działalność gospodarczą objęto instrumentami WPR. Wartości rocznych wskaźników ujawnionych przewag komparatywnych względem rynku światowego w latach 2004-2008 utrzymywały się na poziomie 1,8-2,1, a w relacji do rynku unijnego wzrosły do 1,2-1,4 (tab. 2).

Rys. 3. Wskaźniki ujawnionych przewag komparatywnych polskiego eksportu w mleczarstwie

Fig. 3. Indices of comparative advantage in Polish dairy exports

Źródło: obliczenia własne i dane GUS, Centrum Informatyki Handlu Zagranicznego, Centrum Analitycznego Administracji Celnej.

³ Umowa podpisana 26 września 2000 r., Rozporządzenie Rady Ministrów z dn. 20 grudnia 2000 r., Dz. U. nr 120, poz. 1274, Rozporządzenie Rady nr 2851/2000 z 22 listopada 2000 r.

Ocena konkurencyjności wykazała, że spośród badanych produktów wyraźne przewagi komparatywne występowały tylko w eksporcie OMP. Produkt ten charakteryzował się większą konkurencyjnością względem UE-15 niż rynku światowego. Powodem tego było relatywnie małe znaczenie eksportowe proszku mlecznego w krajach UE-15 oraz silna konkurencja na rynku światowym ze strony krajów Oceanii i Stanów Zjednoczonych. Konkurencyjność eksportu OMP jednak systematycznie zmniejszała się. Wartości RCA_i w relacji do rynku unijnego zmniejszyły się z około 3,2 w latach 1995-1998 do około 2,1 w latach 2004-2009, a w odniesieniu do rynku światowego odpowiednio z około 2,6 do 1,3. W konsekwencji zmniejszyło się znaczenie OMP w eksporcie i budowie pozycji konkurencyjnej sektora. Równocześnie zwiększył się udział serów i masła w eksporcie. Systematycznie wzrastały wartości RCA_i tych produktów, co pozytywnie wpływało na konkurencyjność całego mleczarstwa. Kierunek tych zmian jest pozytywny i świadczy o postępującej modernizacji i innowacyjności krajowych przedsiębiorstw. Wartości RCA_i serów były jednak mniejsze od jedności, co wskazuje na brak wyraźnej przewagi komparatywnej. W latach 2004-2009 poprawiła się konkurencyjność eksportu masła, gdyż wartości wskaźników wzrosły z 0,5 do poziomu 0,9 (tab. 1). Potwierdzeniem niewielkich przewag komparatywnych masła i serów jest także niska konkurencyjność cenowa i słaba pozycja na rynkach zewnętrznych. Duża część krajowych serów dojrzewających i masła może być eksportowana na rynek unijny z przeznaczeniem do wtórnego przetwórstwa. W wielu przypadkach dystrybucja prowadzona jest pod marką dużych sieci handlowych (private label). Produkty te są słabo rozpoznawalne na rynku i nie są kojarzone z Polską. Mleczarstwo wymaga dalszych zmian struktury towarowej eksportu i przede wszystkim znacznie aktywniejszej promocji, której celem będzie wzmocnienie pozycji produktów na rynkach zewnętrznych.

Tabela 1. Wartości wskaźników RCA_i w eksporcie produktów mleczarskich

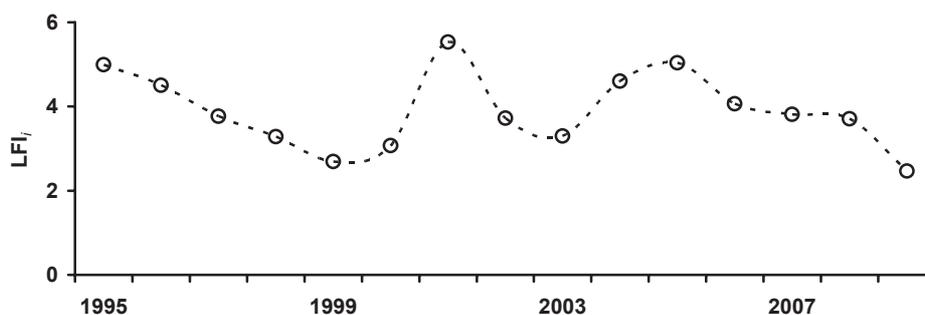
Table 1. RCA indices in the Polish dairy sector exports

Rok	W relacji do rynku światowego			W relacji do rynku UE-15		
	OMP	Masło	Sery	OMP	Masło	Sery
1995	2,37	0,52	0,31	2,85	0,55	0,28
2000	2,23	0,22	0,52	3,10	0,23	0,46
2005	1,30	0,98	0,78	2,20	0,95	0,68
2009	1,10	0,85	0,90	2,01	0,95	0,80

Źródło: obliczenia własne i dane GUS, Centrum Informatyki Handlu Zagranicznego, Centrum Analitycznego Administracji Celnej.

Ocena konkurencyjności w sensie Lafaya obrazuje charakter salda wymiany handlowej. Ponieważ polskie mleczarstwo jest eksporterem netto, to branża według tej koncepcji jest konkurencyjna na rynkach zewnętrznych. Niepokojącym zjawiskiem jest jednak malejąca wartość wskaźnika LFI_i w latach 2006-2009, co sugeruje pogarszającą się konkurencyjność międzynarodową (rys. 4). Konsekwencją dużego dodatniego salda wymiany jest także niska intensywność handlu wewnątrzgałęziowego (intra industry trade), która mierzona jest wskaźnikiem Grubela-Lloyda [Czarny 2002]. W polskim mleczarstwie wartości tego wskaźnika wynoszą 0,3-0,5 i handel zagraniczny jest międzygałęziowy, podczas gdy w UE-15 wynosi on średnio 0,8. Kraje Europy Zachodniej o porównywalnym poziomie rozwoju gospodarczego są zarówno dużymi eksporterami, jak i importerami.

Decydują o tym preferencje konsumentów i integracja gospodarcza. Polskie mleczarstwo prawdopodobnie w najbliższej przyszłości będzie wykazywało niską intensywność wewnątrzgałęziową, gdyż dochody i preferencje krajowych konsumentów nie wskazują na to, aby import finalnych produktów znacząco się zwiększył.

Rys. 4. Wskaźniki przewag komparatywnych Lafaya w polskim eksporcie w mleczarskim

Fig. 4. Index of Lafay's comparative advantage in Polish dairy sector exports

Źródło: obliczenia własne i dane GUS, Centrum Informatyki Handlu Zagranicznego, Centrum Analitycznego Administracji Celnej.

Wnioski

Integracja z UE oraz wahania koniunktury na rynku światowym powodowały znaczące zmiany uwarunkowań rynkowych w sektorze mleczarskim. W szczególności dotyczy to przejścia unijnego systemu regulacji rynku i wymaganych standardów weterynaryjnych. Sytuacja podaży-popytu w kraju, a w szczególności mały popyt, spowodowały, że podmioty sektora musiały aktywnie poszukiwać zewnętrznych rynków zbytu. Wyniki handlu zagranicznego i ocena konkurencyjności jednoznacznie wskazują, że sektor mleczarski uzyskał duży sukces na rynkach zewnętrznych. Zmiany struktury towarowej wywozu i poprawa konkurencyjności eksportu serów i masła świadczą o pozytywnych zmianach modernizacyjnych. Podmioty sektora były dobrze przygotowane do lokowania swoich wyrobów na rynku unijnym.

W przyszłości utrzymanie wypracowanych przewag konkurencyjnych, a pożądanym jest ich wzmocnienie, wymagało będzie bardzo dużego wysiłku organizacyjnego. Proces restrukturyzacji branży nie jest zakończony. Podmioty sektora dysponują dużymi rezerwami poprawy efektywności gospodarowania. Kolejne etapy restrukturyzacji powinny doprowadzić do wzrostu produktywności pracy i kapitału. Duże znaczenie będzie miała także poprawa efektywności finansowej, gdyż przedsiębiorstwa z dobrą kondycją finansową charakteryzują się dużą zdolnością konkurencyjną. W sektorze spółdzielczym kluczową rolę będzie odgrywała integracja pionowa, rozumiana jako dobra współpraca przedsiębiorstw z bazą surowcową. Dużym wyzwaniem dla sektora będzie wzmocnienie działań promocyjnych tak, aby coraz większa liczba produktów była kojarzona z Polską.

W warunkach funkcjonowania kwot mlecznych Polska może zwiększyć eksport tylko w przypadku spadku popytu na rynku wewnętrznym lub równoczesnego wzrostu importu i intensywności handlu wewnątrzgałęziowego. Planowana likwidacja kwot mlecznych w 2015 r. może przyczynić się do wzrostu skali przetwórstwa (scale effect) oraz będzie miała korzystny wpływ na koszty marginalne i efektywność. Poprawa efektywności gospodarowanie jest podstawowym warunkiem budowy trwałych przewag konkurencyjnych.

Literatura

- Bossak J. [2000]: Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki kraju i przedsiębiorstwa. [W:] Konkurencyjność gospodarki Polski w dobie integracji z UE i globalizacji. SGH, Warszawa.
- Czarny E. [2002]: Teoria i praktyka handlu wewnątrzgałęziowego. Monografie i opracowania SGH, Warszawa..
- Gornowicz M. [2003]: Polskie mleczarstwo w aspekcie konkurencyjności na jednolitym rynku Unii Europejskiej. Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn.
- Kulawik J. [2007]: Analiza efektywności gospodarowania i funkcjonowania przedsiębiorstw rolniczych powstałych na bazie majątku skarbu państwa. IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Porter M. [2006]: Strategia konkurencji. Metody analizy sektorów i konkurentów. MT Biznes, Warszawa.
- Samuelson P., Nordhaus D. [2004]: Ekonomia. PWN, Warszawa.
- Seremak-Bulge J., Szajner P. [2005]: Rozwój rynku mleczarskiego i zmiany jego funkcjonowania w latach 1990-2005. [W:] Program Wieloletni 2005-2009 nr 21. IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Skawińska E. [2004]: Konkurencyjność przedsiębiorstw – inne podejście. PWN, Warszawa-Poznań.
- Szajner P. [2009]: Perspektywy eksportu polskich produktów mleczarskich w zmieniających się uwarunkowaniach. Studia i Monografie nr 146. IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Szczepaniak I. [2008]: Ocena rozwoju konkurencyjności polskich producentów żywności po integracji z UE. [W:] Program Wieloletni 2005-2009 nr 99. IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Szczygieł A., Piekarska J. [(1979): Popularne tablice wartości odżywczych żywności. PZWL, Warszawa.
- Urban R. [2008]: Analiza przewag komparatywnych na poziomie przemysłu rolno-spożywczego. IERiGŻ, Warszawa.